

УДК 336.332: 502

Іщук Л.І., к.е.н., доцент

Ніколаєва А.М., к.е.н., доцент

Пиріг С.О., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ

В статті висвітлено аспекти фінансового забезпечення екологічної сфери сталого розвитку регіонів України. Аналізується структура фінансового механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Зокрема акцентується увага на джерелах формування та використання фінансових ресурсів.

Ключові слова: екологічна сфера, фінансове забезпечення, механізм, ресурси.

Ishchuk L., Nikolaeva A., Pyrih S.

FINANCIAL SUPPORT FOR THE SPHERE OF ENVIRONMENTAL PROTECTION IN THE CONTEXT OF PERMANENT DEVELOPMENT OF UKRAINE AND HER REGIONS

The article highlights the aspects of financial provision the environmental sphere of sustainable development ukrainian regions. The structure of the financial mechanism of ensuring environmental protection is analyzing. In particular it focuses on the sources of formation and use of financial resources.

Keywords: ecological sphere, financial security, mechanism, resources.

Ищук Л.И., Николаева А.Н., Пыриг С.А.

ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ СФЕРЫ ОХРАНЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ ПРИРОДНОЙ СРЕДЫ В КОНТЕКСТЕ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ УКРАИНЫ И ЕЕ РЕГИОНОВ

В статье освещены аспекты финансового обеспечения экологической сферы устойчивого развития регионов Украины. Анализируется структура финансового механизма обеспечения охраны окружающей природной среды. В частности акцентируется внимание на источниках формирования и использования финансовых ресурсов.

Ключевые слова: экологическая сфера, финансовое обеспечение, механизм, ресурсы.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансування природоохоронних заходів, раціональне природокористування, збереження та відновлення довкілля являється важливою умовою забезпечення сталого регіонального розвитку України. Як відомо, охорона навколишнього природного середовища є фінансовоємкою діяльністю, що потребує значних фінансових затрат, акумуляції та належного витрачання коштів на здійснення природоохоронних заходів та відповідних екологічних програм і ресурсозберігаючих проектів.

Цілі статті. Мета нашого дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні конструктивності фінансового механізму, зокрема фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Теоретичні та практичні засади визначення фінансового забезпечення притаманні науковим працям багатьох авторів. Питанням фінансового забезпечення займалися такі

вітчизняні науковці: Василик О.Д, Бланк І.А, Зятковський І.В, Москаль О.І, Олійник Д.С, Опарін В.М, І.Г. Сокирська та ін. Розв'язання практичних питань, які пов'язані із покращенням стану охорони навколишнього природного середовища, його фінансового забезпечення ґрунтується, у першу чергу, на теоретичних засадах, які є ключем для вияву наукових підходів відносно вирішення складних проблем поліпшення та стабілізації екологічної ситуації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Загальновизнано, що фінансове забезпечення може здійснюватися у формах самофінансування, кредитування й зовнішнього фінансування. За змістом фінансове забезпечення є законодавчо визначеною сукупністю заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей. По суті, фінансове забезпечення – це певна система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства [2, 27].

Окремі підходи до визначення поняття «Фінансове забезпечення», подані у таблиці 1.

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «фінансове забезпечення»

№	Визначення категорії фінансове забезпечення	Автор, джерело
1	Фінансове забезпечення – визначена законодавством сукупність заходів, спрямованих на створення фінансової бази для досягнення певних цілей.	Василик О.Д [2]
2	Фінансове забезпечення – це процес вибору напрямів, форм і методів використання фінансових ресурсів з метою збільшення економічного розвитку і ринкової вартості підприємства.	Бланк І.А [1]
3	Фінансове забезпечення передбачає виявлення можливих внутрішніх джерел фінансових ресурсів, а при відсутності такої можливості або їх недостатності-до залучення коштів із зовні.	Зятковський І. В [5]
4	Фінансове забезпечення – сукупність економічних відносин, що виникають з приводу пошуку, залучення і ефективного використання фінансових ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на соціально-економічну життєдіяльність. Реалізується через систему фінансування у формах самофінансування, кредитування і безповоротного фінансування з бюджету.	Москаль О. І [7]
5	Фінансове забезпечення – організація через визначення обсягу фінансових ресурсів, науково обґрунтованого їх прогнозування, створення фінансових резервів і нормативно-правового забезпечення.	Олійник Д. С [8]
6	Фінансове забезпечення – реалізується на основі відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись через самофінансування, кредитування та зовнішнє фінансування.	Опарін В. М [9]
7	Фінансове забезпечення інноваційної діяльності з позиції реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів з виокремленням механізму фінансового забезпечення, формування структури капіталу, планування і бюджетування та балансування грошових потоків.	Сокирська І. Г [10]

В цілому розуміння фінансового забезпечення природоохоронної діяльності розглядається як законодавчо визначена система джерел і форм фінансування сфери охорони навколишнього природного середовища.

Економічні методи раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього середовища зазвичай визначаються як сукупність заходів, спрямованих на зміну ставлення учасників економічної діяльності в напрямку, сприятливому для

стану природно-ресурсного потенціалу і навколишнього середовища, шляхом впливу на вартість і переваги різних варіантів, які пропонуються учасникам економічної діяльності.

Економічна діяльність держави у сфері природоохоронної діяльності забезпечується за допомогою наступних елементів: система економічних інструментів природоохоронної діяльності, система фінансування охорони навколишнього середовища, платність природокористування, ціноутворення на первинні і вторинні ресурси з урахуванням економічного фактора, створення ринку природних ресурсів, формування грошових фондів і резервів для фінансування природоохоронних заходів, екологічне страхування, екологічне кредитування, створення механізму реалізації державних і регіональних екологічних програм. Позитивні результати цієї діяльності можуть бути вирішені за умови здійснення відповідного фінансового забезпечення екологічних програм [4, с.29].

Визначення потрібного обсягу фінансових ресурсів для задоволення екологічних потреб та поліпшення екологічної ситуації як у державі, так і на рівні конкретних адміністративно-територіальних формувань і суб'єктів господарювання є основною метою фінансового забезпечення цих програм (рис. 1).

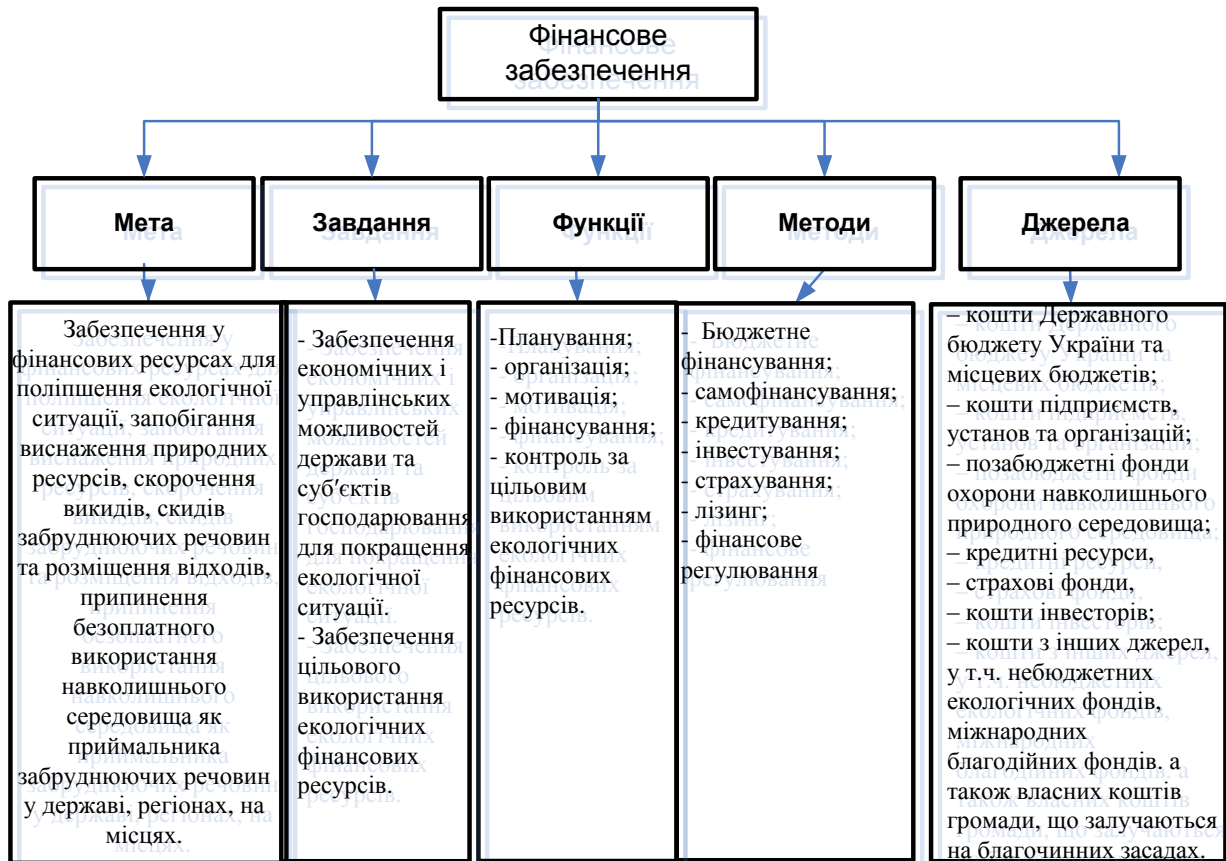

Рис.1. Зміст фінансового забезпечення у сфері охорони навколишнього природного середовища

*Джерело: розроблено автором.

Кошти місцевих і державних фондів охорони навколишнього природного середовища можуть використовуватись тільки для цільового фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів, в тому числі наукових досліджень, а також заходів, спрямованих на зниження впливу забруднення навколишнього природного середовища на здоров'я населення, стимулювання працівників та

громадських інспекторів, які виявили порушення природоохоронного законодавства і вжили необхідних заходів для притягнення винних до відповідальності, запобігання порушення природоохоронного законодавства.

В Україні можуть утворюватись і інші, в тому числі і позабюджетні, фонди для стимулювання і фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (фонди заповідників, екологічні фонди підприємств тощо).

Фінансові ресурси забезпечення природоохоронної сфери – це фонди грошових коштів, призначені для фінансування розширеного відтворення та матеріального стимулювання. Джерелами фінансових ресурсів є всі грошові доходи й надходження (рис. 2).

Рис. 2. Класифікація фінансових ресурсів природокористування*

*Джерело: розроблено автором.

У загальному вигляді фінансове забезпечення охорони довкілля та раціонального природокористування включає:

- визначення джерел фінансування відповідних природоохоронних заходів;
- створення економічних, політичних та правових умов для здійснення екологічних інвестицій;
- розподіл надходження платежів за спеціальне природокористування та інших обов’язкових екологічних платежів між суб’єктами управління;
- визначення напрямів цільового використання коштів (наприклад, на заходи, спрямовані на раціональне використання природних ресурсів, їх відновлення та охорону; впровадження екологічно чистих технологій тощо);
- надання коштів природокористувачам та господарюючим суб’єктам для здійснення ресурсозберігаючих та природоохоронних заходів.

Керування і фінансування у сфері природокористування вимагають розвитку відповідних потенціалів і стратегій планування й аналізу політики, що ґрунтуються на партнерських зв’язках, які встановлюються між державними і національними органами планування і координації, для того щоб забезпечити належним чином упорядковане керування і використання ресурсів з урахуванням критерію «витрати-ефективність».

Протягом останніх років в Україні продовжувалась робота з вдосконалення фінансового механізму природокористування та природоохоронної діяльності. Фінансовий механізм – це сукупність фінансових форм, методів та важелів, за допомогою яких забезпечуються розподільчі і перерозподільні відносини, утворюються доходи суб'єктів господарювання і фонди грошових коштів (рис. 3).

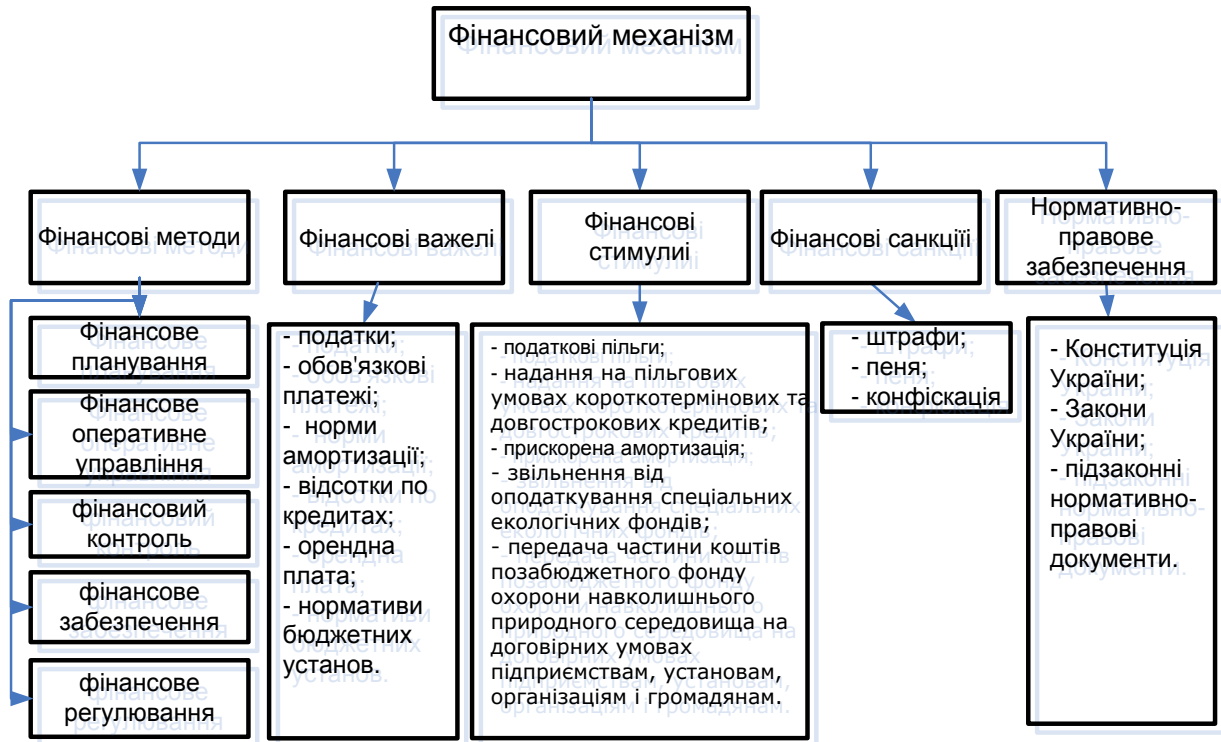

Рис. 3. Склад фінансового механізму природокористування*

*Джерело: складено автором

Отже, відзначимо, що до фінансів природокористування відносять такі прийоми, методи і механізми:

- екологічні податки, збори, платежі (за викиди, скиди, розміщення відходів виробництва);
- заставні платежі при виробництві продукції, небезпечної при/після використання (холодильники, акумулятори, пластикова тара та пакувальні матеріали тощо);
- купівля-продаж дозволів, ліцензій, ринок екопродукції;
- система пільг, субсидій та пільгового кредитування, в тому числі і прискорена амортизація природоохоронного обладнання та устаткування;
- система штрафів і фінансових санкцій, наприклад, кратність плати за перевищення лімітів в разі порушення встановлених норм і правил;
- створення фінансових інститутів в галузі природокористування - екологічних банків, спеціалізованих фондів, системи екологічного страхування з метою розподілу і перерозподілу грошових коштів (трансфери) серед суб'єктів господарювання, з урахуванням екологічної складової;
- удосконалення механізму ціноутворення, створення ринку природних ресурсів.

Економічний механізм у сфері екологічного регулювання, що сформувався в нашій державі, поки далекий від досконалості і не може похвалитися великим набором різноманітних важелів і методів. Наявність же різних фінансових інструментів в галузі

екологічного регулювання є необхідною умовою не тільки акумулювання і компенсації витрат на охорону навколишнього середовища, а й важливим важелем забезпечення стимулювання природоохоронної діяльності.

Ефективність фінансування екологічних заходів багато в чому залежить від дотримання певних принципів. Основний з них відомий як «*забруднювач платить*». Відповідно до цього принципу будь-який суб'єкт господарювання несе фінансову відповідальність за забруднення навколишнього природного середовища, невиконання встановлених екологічних вимог, тобто має платити за негативний вплив своєї діяльності на довкілля. Принцип ґрунтується на ідеї створення умов економічної та матеріальної заінтересованості забруднювачів здійснювати екологічні заходи, вирішувати природоохоронні завдання в межах виробництва.

Законодавство передбачає також принципову вимогу *цільового витрачання коштів на відповідні встановлені природоохоронні заходи*. Цей принцип полягає в тому, що збори та платежі за використання природних ресурсів мають витрачатися суто на охорону та відтворення відповідних природних ресурсів, а кошти від сплати екологічного податку - на цільове фінансування природоохоронних та ресурсозберігаючих заходів. Використання коштів бюджетів і фондів охорони навколишнього природного середовища на заходи, що не включені до цього переліку, забороняється.

До витрат на охорону навколишнього природного середовища законодавство відносить усі види витрат, спрямовані на запобігання, скорочення чи ліквідацію забруднення, інших видів шкідливого впливу господарської та іншої діяльності на довкілля, при наданні послуг чи використанні продукції, а також на збереження біорізноманіття та середовища існування.

Висновки. Складність екологічної ситуації в Україні зумовлено значним посиленням експлуатації природних систем. Неefективно функціонує фінансовий механізм природоохоронної діяльності. Вирішення даних проблем вимагає великих зусиль держави, органів місцевого самоврядування, громадськості, вітчизняної науки, суб'єктів господарювання, що є ключем вирішення складних проблем поліпшення та стабілізації екологічної ситуації: розвиток співпраці з інвесторами у сфері геологічного вивчення й освоєння ресурсів природокористування; удосконалення тарифної політики у всіх сферах природокористування; розроблення та впровадження системи державного екологічного кредитування; створення механізму заохочення екологоконструктивної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бланк И. А. Основы инвестиционного менеджмента: уч. пособие [для студентов высших учебных заведений] в 2 т. / И.А Бланк. – К: Эльга – Н, Ника-Центр, 2001. – 536 с.
2. Василик О. Д. Теорія фінансів: підруч. – К.: НІОС, 2000. – С. 103
3. Гаврильців М. Т. Державна природоохоронна політика України в умовах глобалізації / М. Т. Гаврильців // Право і сусп-во. – 2014. – № 6-1.
4. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К., 2015. – 72 с.
5. Зятковський І.В. Фінансове забезпечення діяльності підприємств – Т. : Екон. Думка, 2000. – 228 с.
6. Капіталізація природних ресурсів: [монографія] / за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М.А. Хвесика. – К., 2014. – 268 с.
7. Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області) : автореф. дис. канд. екон. наук / О.І. Москаль. – К., 2001. – 16 с.

8. Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва: автореф. дис. канд. екон. наук / Д.С. Олійник. – К., 2001. – 16 с.
9. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія) : навч. посіб. / В. М. Опарін. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 17.
10. Сокирська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І. Г. Сокирська // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 89 – 93.